

ФОРТЕПІАННІ ДУЕТИ ВОЛЬФАНГА АМАДЕЯ МОЦАРТА: ПОГЛЯД З ХХІ СТОЛІТТЯ

Щербакова Ольга Костянтинівна,

кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри камерного ансамблю
Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової
ORCID ID: 0000-0002-5610-0743

У статті аналізується оновлення науково-творчої інформації щодо значення фортепіанних дуетів Вольфганга Амадея Моцарта як комунікативної складової сучасного музичного контексту з акцентом на розвиток жанрової сфери фортепіанного ансамблю та на активність процесів пізнання творчості геніального композитора. У дослідженні висвітлена роль фортепіанних дуетів В. Моцарта в культурно-суспільній діяльності сучасників – представників різних професій (музикантів, видавців, організаторів культурних заходів, медиків, психологів) на основі поєднання інформації про функціонування цих творів у виконавській, видавничій, науковій та інших сферах діяльності. Підкреслено, що серед інших жанрів, Моцарт значне місце відводив жанру фортепіанного ансамблю, в якому він охопив різні інструментальні складки: ансамбль піаністів за одним та двома інструментами; дует та терцет піаністів з оркестром. Визначено, що, враховуючи постійний інтерес виконавців до інтерпретації фортепіанно-дуетних творів композитора, видавництва нотної літератури продовжують випускати нові збірки. Значення фортепіанно-дуетних Моцарта в оцінці професійної майстерності піаністів – ансамблістів підтверджується введенням цих творів як обов'язкових в програмні вимоги відомих міжнародних конкурсів фортепіанних дуетів. У результаті аналізу з'ясовано, що спостерігається тенденція, яка пов'язана з аранжуваннями клавірно-дуетних сонат Моцарта на різноманітні кількісні (з 4 рук на 2 руки) та якісні (з фортепіано на 2 гітари, 4 кларнети та клавірною дуету з квінтетом духових) типи виконання. Дослідження клавірних дуетів В. А. Моцарта дозволяє виявити їх вплив на культурні та соціально-значущі процеси сьогодення. Зазначено, що саме двоклавірна соната D-dur К. 448 композитора має значну популярність завдяки медичним експериментам під назвою «Ефект Моцарта».

Ключові слова: В. А. Моцарт, фортепіанний ансамбль, піаніст, нотне видання, аранжування, виконавство, наукові дослідження, композиторський стиль, соната.

Shcherbakova Olga. Piano duets of Wolfgang Amadeus Mozart: a 21st century view

The article analyzes the updating of scientific and creative information on the significance of Wolfgang Amadeus Mozart's piano duets as a communicative component of the modern musical context with an emphasis on the development of the genre sphere of the piano ensemble and the activity of the processes of cognition of the brilliant composer's work. The study highlights the role of W. Mozart's piano duets in the cultural and social activities of contemporaries – representatives of various professions (musicians, publishers, organizers of cultural events, doctors, psychologists) based on a combination of information about the functioning of these works in performing, publishing, scientific and other spheres of activity. It is emphasized that among other genres, Mozart devoted a significant place to the genre of the piano ensemble, in which he covered various instrumental compositions: an ensemble of pianists on one and two instruments; a duet and a trio of pianists with an orchestra. It was determined that, given the constant interest of performers in the interpretation of the composer's piano duet works, sheet music publishers continue to release new collections. The importance of Mozart's piano duets in assessing the professional skills of pianists – ensemble players is confirmed by the introduction of these works as mandatory in the program requirements of famous international piano duet competitions. As a result of the analysis, it was found that there is a trend associated with the arrangements of Mozart's piano duet sonatas for various quantitative (from 4 hands to 2 hands) and qualitative (from piano to 2 guitars, 4 clarinets and piano duet with a wind quintet) types of performance. The study of V. A. Mozart's piano duets allows us to identify their influence on cultural and socially significant processes of the present. It is noted that the composer's two-keyboard sonata in D major K. 448 is very popular due to medical experiments called the "Mozart Effect".

Key words: V. A. Mozart, piano ensemble, pianist, sheet music, arrangement, performance, scientific research, composer's style, sonata.

Вступ. У січні 2026 року шанувальники музичного мистецтва відзначають 270-річчя з дня народження Вольфганга Амадея Моцарта, що надихає на проведення наукової розвідки щодо зацікавленості представниками різних сфер діяльності творчою спадщиною композитора. Відомо, що твори композитора для фортепіанного дуету, які не тільки захоплюють своєю дивовижною силою натхнення, але й мають велике значення для професійної підготовки музиканта, продовжують активно вивчатися та виконуватися, залишаючись основою репертуару піаністів.

Враховуючи вагому роль в концертній практиці, конкурсних програмах, а, останнім часом, також

в дослідженнях медичного спрямування творів Моцарта для фортепіанного дуету (клавірною дуету та двоклавірною дуету), вбачаємо актуальність даної статті, бо наявні в цих творах фантазійність на рівні імпровізаційності, психологічні нюанси разом із стрункістю і організованістю музичної форми, фактурною ясністю викладення, допомагають сучасникам відкривати нові горизонти.

Вольфганг Амадей Моцарт – композитор, багатогранна творчість якого охоплює всі основні музичні жанри, значне місце відводив жанру фортепіанного ансамблю (твори для клавірною дуету, двоклавірною дуету, трьохклавірною терцету з оркестром). Ці твори

композитора, що потребують високої піаністичної майстерності, вражають сміливістю ідей та підіймають цей жанр до масштабів симфонічного рівня. Досконалість цих музичних зразків нагадує про вислів Альфреда Бренделя, який оцінював моцартівські фортепіанні твори як справжнє джерело прихованих музичних можливостей, причому далеко не тільки піаністичних [3]. Дане дослідження спрямовано на визначення значущих тенденцій в культурно-соціальній практиці сьогодення, зумовлених зверненням до творів Моцарта для фортепіанного ансамблю.

Матеріали та методи. Твори Моцарта для фортепіанного ансамблю ставали об'єктом у низці музикознавчих досліджень. Зазначимо фундаментальну працю О. Сорокіної по історії жанру клавірного дуету, в якій наданий аналіз творів Моцарта. Визначенню історичної ролі композитора у становленні жанру сонати для клавірного дуету в європейській музиці присвячена стаття І. Польської, в якій автор підкреслює, що Моцарт є фундатором цього жанру [1]. Досліджуючи історичний контекст жанру фортепіанного дуету, В. Муресаном [4] сонати Моцарта названі як перші публічно виконані в концертах (композитором та його сестрою Нанерль). В статті Чень Хуанці [2] досліджує жанрово-стильові властивості подвійних фортепіанних концертів Вольфганга Амадея Моцарта, наголошуючи на їх почесному місці в репертуарі піаністів різних виконавських шкіл. В передмові до іноземних видань фортепіанно-дуєтних творів В. Моцарта, а також в енциклопедичних виданнях (*The Cambridge Musical Encyclopedia*, С. Eisen, S.P.Keefe; *Mozart Catalogue of his Works*, U. Konrad) автори надають інформацію щодо історії написання творів. Але творчий доробок Моцарта в жанрі фортепіанного ансамблю досі глибоко в музикознавчих працях не розглянуто, що актуалізує дане дослідження.

Методологія дослідження базується на комплексному міждисциплінарному підході, який поєднує аналітичний, жанровий, порівняльний методи та метод систематизації, що дозволяє розкрити мету статті.

Результати дослідження. Дві ранні, так звані «зальцбургські» сонати для клавірного дуету (даний термін був введений в науковий обіг автором статті для уточнення складу з дуету піаністів на одному клавірному інструменті) були написані Моцартом у віці 16–18 років для гри з сестрою Марією Анной (Нанерль). На той час у композитора ще не з'явилися сольні фортепіанні сонати, тому можемо констатувати, що дебют композитора в сонатному жанрі відбувся саме в цих творах. Лише через 15 років Моцарт знову повернувся до дуєтного жанру. «Віденські» сонати (К. 497 і К. 521) композитор створював одночасно з роботою над операми «Весілля Фігаро» та «Дон Жуан», які згодом визнані вершинами оперного мистецтва. Можемо відмітити певний взаємозв'язок між ними. Масштабність цих сонат, їх віртуозність (рівномірно розподілена по двом партіям піаністів), виконавський діалог, тяжіючий до яскравого візуально-театралізованого ефекту – усе це вказує на їх концертний потенціал.

Зацікавленість Моцарта фортепіанним ансамблем поширилась також на жанр подвійного концерту з оркестром. Окрім 25-ти концертів для фортепіано solo, композитор написав концерт для двох (або трьох) фортепіано з оркестром *F-dur* (Lodron-Konzert), KV 242 (1777 рік) та концерт для двох фортепіано з оркестром *Es-dur*, KV 365 (1779 рік).

Одним з найвідоміших творів стала Соната Моцарта для двоклавірного дуету К.448 (створена композитором у віці 25 років), Перша частина (*Allegro con spirito*) якої відома також завдяки клінічним дослідженням представників медичних наук. Музика сонати, яка зберігає галантний стиль, відзначена блискучою віртуозністю фактури (особливо в енергійній Першій частині та у фінальному Рондо), яскравою діалогічністю, мелодійною красою та гармонічним оформленням. По словам А. Ейнштейна, ця соната – це ідеал концертності, вона унікальна і неперевершена.

Тематизм інструментальних творів Моцарта для фортепіанного дуету асоціюється з інтонаційно-мовленнєвими прообразами його оперних вистав. Тому в побудові стверджувально-запитального діалогу між двома піаністичними партіями можливо спроектувати для себе драматургію, яка тяжіє до театрального дійства оперної вистави. Діалогічність оперно-сценічної природи спрямовує учасників фортепіанного дуету на пошук інтонаційного різноманіття, яке пов'язано з глибиною емоційного змісту, та вокальної виразності (техніка бельканто) навіть в віртуозних пасажних елементах. В дуєтних інструментальних діалогах велику роль відіграють методи почергового співставлення мелодичного матеріалу, який у кожного піаніста інтерпретується з різними відтінками, підкреслюючи індивідуальний характер особистості виконавця.

Твори Моцарта для фортепіанного ансамблю проєктувались композитором на конкретних виконавців. Відомо, що він грав з сестрою Нанерль сонати К. 381 і К. 358; з Ф.К. Хоффманом сонату К. 497. Сонату К. 521 Моцарт присвятив Нанетте та Бабетте Наторп. Сонату для двоклавірного дуету К. 448 Моцарт присвятив своїй учениці Йозефі фон Ауернгаммер (вона була на Першій партії) та грав її з нею в 1781 році в музичній академії.

В творах для фортепіанного ансамблю з великою силою розкривається неповторний духовний світ Моцарта – музиканта, в якому важливе місце займає емоційно-ліричний діалог «Я» з «іншим». Вбачаємо, що постійний інтерес до фортепіанно-дуєтних творів Моцарта щільно пов'язаний з різноманітними відтінками емоційності та ліричності, котрі яскраво втілюють загально-стильові риси його творчості в їх діалогічному співставленні.

Зважаючи на постійний попит на фортепіанно-дуєтні твори В. Моцарта, музичні видавництва продовжують випуск різних збірок. З останніх видань творів для клавірного дуету (фортепіано в 4 руки) Вольфганга Амадея Моцарта назвемо: *Weiner Urtext edition* під редакцією Ulrich Leisinger (2005 рік); *G. Henle Verlag Urtext edition* під редакцією Peter Jost, з аплікатурою Andreas Groethuysen (2010 та 2011 року). Останнє

видання включає розділ «**Оригінальні**» твори композитора (Сонату D-dur, К. 381; Сонату B-dur, К. 358; Сонату F-dur, К. 497; Andante and Variation G-dur, К. 501; Сонату C-dur, К. 521; Allegro and Andante, К. 357) та розділ «**Транскрипції**» (Фуга g-moll; 2 п'єси для механічного органу f-moll, К. 594 та К. 608) та «**Appendix**» (Сонату C-dur, К. 19 d).

Серед видань для двоклавірного дуету, найбільш відомими є збірка "Works for two Piano" видавництва G. Henle Verlag під редакцією В. Сейфєрта (Wolf-Dieter Seiffert) з аплікатурою А. Гройтхаузена (Andreas Groethuysen) 1992 року, до якої увійшли Соната D-dur, К. 448 (375a), Фуга c-moll К. 426 та фрагментарно знайдені Allegro E-dur разом з Larghetto introduction. Аплікатура, яку пропонує у цьому виданні А. Гройтхаузен, цікава з точки зору його професійної обізнаності моцартівського стилю у фортепіанних дуетах як викладача класу фортепіано в Mozarteum University Salzburg та учасника фортепіанного дуету з Ярою Таль. Неабиякий досвід він отримав під час концертної практики та при підготовці запису усіх фортепіанно-дуєтних творів Моцарта, за що в дуеті з Ярою Таль одержав премію Echo від німецької фоноакадемії (2005 та 2007 роки).

Звісно, великим попитом користується *Sonata in D-major* К. 448 for two Piano, Four-hands, яка з'явилась у видавництві Maurice Hinson and Allison Nelson Edition у 2014 році та у видавництві G. Schirmer's, Edwin Hughes (editor). Kalmus Edition пропонує разом в одному виданні Fugue (К. 426) та Сонату D-major (К. 448)

Масштабним проектом є видання усіх творів В. Моцарта для фортепіанного дуету в єдиному зібранні, завдяки якому даний жанр представлений у своїй цілісності і набуває статус окремого музикознавчого об'єкту. Ця збірка, під назвою "Wolfgang Amadeus Mozart: Works for Piano Four-hands and Two Pianos: Pianos 4 hands" (видана Dover Piano and Keyboard Publication у 1984 та у 2013 році) містить: 1) Fugue in C Minor К. 426; 2) Sonata in B-flat Major К. 358; 3) Sonata in C Major К. 521; 4) Sonata in D Major К. 381; 5) Sonata in D Major К. 448; 6) Sonata in F Major К. 497; 7) Sonata in G Major К. 357; 8) Theme And Variations in G Major.

Значення фортепіанно-дуєтних Моцарта в оцінці професійної майстерності фортепіанного дуету підтверджується введенням цих творів як обов'язкових в програмні вимоги відомих конкурсів. Для Другої категорії учасників міжнародного конкурсу імені Ф. Шубєрта у Відні (International Schubert Competition Vienna) в програмних вимогах Першого туру прописана соната Моцарта для фортепіано в 4 руки на одному або на двох фортепіано на вибір та у Третньому турі Концерт *Es-dur* для двоклавірного дуету з оркестром. Подібні вимоги зустрічаємо в міжнародних конкурсах в місті Єсенік (Чехія) та Кракові (Польща).

Серед найбільших сучасних міжнародних онлайн-конкурсів престижне місце займає *Mozart International Music Competition*, який запрошує до змагань інструменталістів, вокалістів, ансамблі, композиторів та диригентів. Бажання долучити до конкурсу з ім'ям геніального композитора якомога ширшу аудиторію однак

не означає, на жаль, що програми виконавців повинні включати його твори. Саме в цьому конкурсі присвята Моцарту залишається лише у назві. Такі ж самі правила вільного вибору програми для учасників *The International Clavierland Mozart Classical Music Competition*.

Твори Моцарта для фортепіанного дуету надихають аранжувальників на створення нових тембральних варіантів. Симфонічне мислення Моцарта, яке яскраво відчувається в сонаті *F Major* К. 497 (вступ асоціюється з його «*Празькою симфонією*», а в середній частині *Andante* композитор цитує романтичну мелодію з свого Концерту для валторни К. 495), сприяло народженню у авторів аранжування ідеї додати до клавірного дуету духовий квінтет (гобой, два кларнети, валторна та фагот). В новому варіанті твору («*Соната В. А. Моцарта для фортепіано в 4 руки К. 497 в аранжуванні для фортепіано в 4 руки та квінтету для духових інструментів*» **Б. Альфарта та Р. Дюнсєра**), завдяки внутрішньому діалогу між двома інструментальними групами, посилюється динаміка загального звучання, художні засоби виразності доповнюються новим спектром тембрових співставлень. Таж сама соната *F Major* К. 497 в транскрипції **Пітера Лагерстєда** (Peter Lagersted) для двох гітар була видана в 2023 році і присвячена його друзям (Й. Сивебеку та У. Каппель). У передмові до видання автор транскрипції просить гітаристів в грі сонати досягати манери звучання інструментів часів Моцарта, тобто розглядає свій інструментальний варіант в рамках аутентичного виконання.

Фортепіанно-дуєтні твори Моцарта стають зразком для різних аранжувань. Перекладення для фортепіано solo Першої частини ранньої сонати Моцарта *D Major* К.381 **Карл Черні**, як дуже популярний педагог, включив до збірки ор. 600 (*School of practical composition*). З точки зору Черні – композиції якого вимагали від піаніста значної віртуозної підготовки, такий переклад з 4 рук на 2 руки, окрім знайомства з музикою Моцарта, мав завдання досягти технічної вправності. Зазначимо, що фактурне переваження цього перекладення (особливо це вбачаємо в насиченні партії лівої руки акордами, стрибками з басу на великі відстані, двоголосному викладі; грі секстами в правій руці) певною мірою не відповідає легкості моцартівського стилю. З нашої точки зору, в аранжуванні дуєтного твору на сольне виконання втрачаються притаманні для комунікації двох піаністів риси діалогічності. За цією ознакою порушується композиторський оригінальний задум, при якому гра двох інтерпретаторів за одним інструментом створює умови для розвитку діалогу театрального типу.

В перекладенні **Е. Прудєнта** (E. Prudent) Другої частини (*Andante*) сонати К.381 для фортепіано solo аранжувальник застосує (подібно до К. Черні) фактурну насиченість партії лівої руки (стрибками з басу на великі відстані), що приводить до зростання ролі педалізації, більш притаманній творам романтиків. Мелодію в правій руці в даному перекладі октавами (дублювання матеріалу оригіналу для партії *Primo*) вже неможливо виконати *legato* (особливо в викладі шістнадцятими з 27 по 30 такти).

Відомий своїми перекладеннями для ансамблю кларнетистів – *Reiner van der Wal* зробив аранжування цієї частини сонати (*Andante* з Сонати К. 381) для квартету кларнетів (репертуар такого складу інструментів переважно формується завдяки перекладенням), поповнюючи жанр духового ансамблю зразком твору класицистичного стилю. Безумовно, інтерес до аранжувань творів Моцарта зумовлений високохудожнім змістом його клавірно-дуєтних творів, які одержують своє «нове» творче життя в інших інструментальних умовах.

Серед багатьох праць медиків, які спеціалізуються на вивченні впливу музики на мозок людини та на її когнітивні функції, зустрічаємо дослідження, в яких фігурує використання творів Моцарта. Ще у 1991 році доктор *Альфред Томатіс* ввів в науковий обіг термін «Ефект Моцарта». В своїй книзі він наголошував на можливості використання музики композитора як альтернативи інших лікувальних засобів для тих, хто страждає від дислексії, аутизму та інших розладів навчання.

Цей ефект, спочатку названий «Ефектом Томатіса», науковець особисто спостерігав під час сеансів терапії зі своїми пацієнтами. За своїми спостереженнями, Томатіс стверджував, що музика Моцарта сприяє позитивному результату і навіть може вилікувати депресію. З часом, значення цього терміна змінювалося. У сучасній літературі термін «Ефект Моцарта» зазвичай використовується для позначення феномену покращеного просторового мислення після знайомства з музикою Моцарта.

Дослідження, проведені в 1990-х роках *Раушером* та іншими медиками дали підстави для ймовірних доказів використання музики Моцарта (конкретно Сонати для двох фортепіано К. 448) для покращення абстрактного або просторового мислення, або навіть загального мислення та коефіцієнта інтелекту (IQ). В експериментах Раушера (*Rauscher*) в 1993 році брали участь три групи представників з 36 коледжів, які впродовж 10-ти хвилин прослуховували Сонату для 2-х фортепіано D-dur Моцарта.

В результаті одержаного гранту від академії медичних наук Китаю, групою науковців були проведені дослідження з хворими на епілепсію з метою визначення терапевтичного ефекту від прослуховування Сонати для 2х фортепіано D-dur Моцарта [5]. Насамперед зазначимо, що у всьому світі приблизно 50 мільйонів людей страждає на епілепсію – це одне з п'яти основних нейропсихіатричних захворювань, профілактика та лікування яких вважаються пріоритетними у Всесвітній організації охорони здоров'я. Тому подібні практичні дослідження медичного спрямування мають досить значну вагу серед пошуків різноманітних методів лікування.

Для набуття більш чіткого результату, організатори цього експерименту розділили хворих (147 пацієнтів) на декілька груп: 1) тих, хто слухає Першу частину сонати Моцарта D-dur (*Allegro con spirito*) в оригінальному темпі (138 ударів в хвилину); 2) тих, хто слухає цей твір в повільному темпі (64 ударів в хвилину); 3) тих, хто слухає дану сонату в швидкому темпі (188 ударів

в хвилину); 4) тих, хто слухає Першу частину симфонії (ор. 94) Й. Гайдна (96 ударів в хвилину).

Пояснення того, що учасникам запропоновано поряд з твором Моцарта симфонію Гайдна, організатори знаходили в досить близькому часі їх написання (Соната в 1781 році, симфонія в 1791 році), одному стильовому напрямку композиторського мислення та в ідентичності загального емоційного настрою.

Учасників спочатку просили розслабитись та перебувати у спокою 8 хвилин в тихій кімнаті. Потім вони слухали 8 хвилин першу частину сонати. Після цього вони знову мали відпочинок 8 хвилин без музики.

Як вбачають автори даного дослідження, аналіз музичних стимулів з різним темпом відповідав зміні IED та PSD показав, що темп оригінального Моцарта має значне зниження IED та PSD, тоді як темп швидкого, повільного та контрольованого не впливав на зниження IED та PSD.

Результат наукового експерименту над хворими епілепсією надає докази того, що навіть темп може сильно впливати на ефективність музики в лікувальному процесі. Автори дослідження виявили, що оригінальний Моцарт, але не повільніший чи швидший, значно зменшив кількість таких проявів захворювання, як, наприклад, спектр потужності бета-випромінювання. Соната Моцарта в оригінальному темпі допомагала учасникам експерименту зосередитись, тоді, як повільний або швидкий темп залишали їх розум у тому ж самому стані. Таким чином даний приклад медичного спостереження закріплює за Сонатою для 2-х фортепіано К. 448 Вольфганга Амадея Моцарта потенціал музично-терапевтичної ефективності.

Знайомство з медичною науковою літературою приводить до висновків, що спостереження різних фахівців закріплюють за музикою Моцарта вплив на когнітивний потенціал людини, включаючи концентрацію уваги і пам'ять.

Висновки. Простежені в статті звернення Вольфганга Амадея Моцарта до створення творів для фортепіанного дуєту (на протязі усього творчого шляху) надають важливий матеріал для розуміння властивих різним періодам його творчості виконавсько-композиторських інтенцій. Підкреслено, що імпульсом до написання дуєтних творів ставала власна концертна діяльність Моцарта із сестрою Нанерль, або зі своїми ученицями. Музика фортепіанно-дуєтних творів (особливо сонати D-dur для клавірного дуєту) сповнена виразності, близької до вокально-мовного потенціалу, дає можливість аранжувальникам творчо переосмислити її для іншого кількісного (від 1 до 7 виконавців) та якісного складу (піаніста; гітаристів; кларнетистів; духових інструментів з фортепіано). Простежено за інтересом медиків до клінічних досліджень, основою яких є двоклавірна соната D-dur К. 448, які приводять до висновків про її терапевтичну ефективність у підвищенні когнітивних здібностей людини.

Численні концертні програми (з творами Моцарта для фортепіанного ансамблю), міжнародні музичні конкурси (які включають у свої програмні вимоги

обов'язкове виконання фортепіанно-дуєтних творів Моцарта), поява нових нотних видань дуєтних творів Моцарта, дослідження в області медичних наук (на базі прослуховування Сонати D-dur) – усе це свідчить, що в цей ювілейний рік ми можемо спостерігати продовження глибинного вивчення фортепіанно-дуєтної творчості Моцарта на різних рівнях інтелектуального, комунікативно-психологічного

та суспільного (внутрішнього інструментального діалогу виконавців та діалогу інтерпретаторів зі слухацькою аудиторією), культурологічного, історичного розвитку людства. Тому вважаємо, що узагальнюючий науково-дослідницький погляд на значення фортепіанно-дуєтної спадщини Вольфганга Амадея Моцарта має потужні перспективи для розгляду в подальших наукових роботах.

Література:

1. Польська І., Моцарт та народження жанру фортепіанної чотириручної сонати. *Музичне мистецтво і культура*. 2020. Вип. 31. Кн. 2. С. 6–20. DOI: <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2020-31-2-1>
2. Чень Хуанці Концерти В. А. Моцарта для кількох клавирів з оркестром: жанрово-стильовий аспект. *Музичне мистецтво і культура*. 2024. Вип. 39. С. 207–218. DOI: <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2024-39-16>
3. Brendel Alfred on Music : collected essays. A Cappella Books, 2001. 418 p.
4. Muresan V. The Historical Context and Interpretation of Creations Dedicated to the Piano duo for Four hands. *Education, Research, Creation*. Vol. 11. 1–25. 377–385 p.
5. Rui Ding, Huajuan Tang, Ying Liu. Therapeutic effect of tempo in Mozart “Sonata for two pianos” (K. 448) in patients with epilepsy: An electroencephalographic study. *Epilepsy & Behavior* 145 (2023). Pp. 109323–109329].

References:

1. Polska, I. (2020) Motsart ta narodzhennia zhanru fortepiannoi chotyry ruchnoi sonaty [Mozart and the birth of the piano four-hand sonata genre]. *Musical art and culture*. Vol. 31. Book 2. Pp. 6–20. DOI: <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2020-31-2-1> [in Ukraine].
2. Chen Khuantsi (2024) Kontserty V. A. Motsarta dlia kilkokh klaviriv z orkestrom: zhanrovo-stylovyi aspekt [Chen Huangzi Concertos by W. A. Mozart for several pianos and orchestra: a genre and style aspect]. *Musical art and culture*. Vol. 39. Pp. 207–218. DOI: <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2020-31-2-1> [in Ukraine].
3. Brendel Alfred (2001) on Music : collected essays. A Cappella Books, 2001. 418 p. [in English].
4. Muresan V. The Historical Context and Interpretation of Creations Dedicated to the Piano duo for Four hands. *Education, Research, Creation*. Vol. 11. 1–25. 377–385 pp. [in English].
5. Rui Ding, Huajuan Tang, Ying Liu (2023) Therapeutic effect of tempo in Mozart “Sonata for two pianos” (K. 448) in patients with epilepsy: An electroencephalographic study. *Epilepsy & Behavior* 145. Pp. 109323–109329 [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 19.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 17.04.2026